

Arbeids- og inkluderingsdepartementet
postmottak@aid.dep.no

Deres ref.: 24/2430 Vår ref: LS-22/24:nlh/lph

Oslo, 28. oktober 2024

Høringssvar: NOU 2024: 12 Lov og frihet (negativ sosial kontroll osv.)

Innledning og oppsummering

Human-Etisk Forbund (HEF) er et humanistisk livssynssamfunn med over 165.000 medlemmer. Vi arbeider for at alle mennesker skal ha frihet til å bestemme i egne liv, innenfor en likebehandlende stat og et livssynsåpent samfunn.

Human-Etisk Forbund støtter hovedlinjene i utredningen. Vi mener at forslagene spiller en viktig rolle i å styrke rettssikkerheten til de som utsettes for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og i arbeidet for at alle skal leve frie liv.

I dette høringssvaret vil vi fremheve noen av forslagene vi mener har særlig betydning for å styrke fenomenforståelsen blant enkeltpersoner og ulike instanser i hjelpeapparatet og rettsvesenet. Vi kommenterer hovedsakelig noen av forslagene i del 2 om straff, samt mer generelt behovet for å innta begrepet «negativ sosial kontroll» i ulike lover, slik utvalgets mindretall foreslår i flere av utredningens kapitler. Vi peker også på behov for kompetanseheving, og tiltak knyttet til religiøs og kulturell skilsmisse utover de konkrete forslagene i utvalget.

Våre hovedinnspill er:

- Vi støtter forslagene om å **utvide personkretsen** i straffelovens § 282 om mishandling i nære relasjoner, og å ta inn nye momenter i § 283 om grov mishandling i nære relasjoner (ref. kapittel 8 og 9 i utredningen).
- Vi støtter forslaget om at **æresmotiv skal være et straffeskjerpende moment** i straffelovens § 77 (ref. kapittel 10 i utredningen).
- Vi støtter forslagene knyttet til ny §253 a om **barneekteskap** i straffeloven, og løfter særlig fram forslaget om å utvide aldersgrensen for hva som ansees for et barneekteskap.
- Vi støtter forslagene fra mindretallet ved Halima El Abassi om å **innføre begrepet «negativ sosial kontroll» i utlendingsloven, baneloven, barnevernsloven** (herunder meldeplikten).
- Vi peker på behovet for **tiltak knyttet til religiøs eller kulturell skilsmisse**.
- Vi viser til behovet for **kompetanseheving** hos myndighetene og i tros- og livssynssamfunn.

I det følgende begrunner vi disse synspunktene nærmere, men først vil vi løfte fram to generelle bemerkninger fra utredningen, som vi mener er et viktig utgangspunkt for arbeidet mot negativ sosial kontroll.

Den første bemerkningen vi vil løfte fram er at negativ sosial kontroll ikke er noe som utelukkende skjer i innvandermiljøer, eller blant etniske minoriteter. Negativ sosial kontroll forekommer også i andre grupper, blant annet lukkede kristne trossamfunn. Vi mener at det er viktig å legge dette til grunn, slik at alle som opplever negativ sosial kontroll får den hjelpen de trenger.

Den andre bemerkningen vi vil rette søkelys på er at det også er behov for andre virkemidler, inkludert opplysningsarbeid, for å forebygge og bekjempe foreldrekontroll som faller utenfor rammene for foreldreansvaret. Vi mener at arbeidet mot negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er et kontinuerlig arbeid som må skje langs flere spor.

Om forslag i kapittel 8 og 9 om å utvide personkretsen, og ta inn flere straffeskjerpende momenter

I kapittel 8 foreslår utvalget å utvide personkretsen i straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner til å gjelde personer i gjerningspersonens storfamilie som onkler, tanter, fettere, kusiner, søsken, svigerfamilie og enkelte grupper inngiftede slektninger. Vi støtter dette forslaget, og mener at det kan bidra til at loven blir bedre tilpasset æresvoldssaker. I denne typen saker utøves ikke volden og kontrollen kun fra kjernefamilien, men også i samråd eller samarbeid med utvidet familie. Disse personene kan også være pådrivere for den negative sosiale kontrollen som individet utsettes for.

Å utvide personkretsen kan gjøre det enklere både for fornærmede og for rettsapparatet å forstå at ett av særtrekkene ved æresrelatert vold er at dette angår flere enn det som er vanlig i familievoldssaker generelt, enten gjennom faktisk deltakelse eller oppmuntring til kontroll og vold. Dette er også et sterkt argument for å følge opp utvalgets forslag om at det skal legges særlig vekt på om mishandlingen er begått av flere i fellesskap, samt om det er begått mot et barn under 18 år, i § 283 om grov mishandling i nære relasjoner.

Om forslag i kapittel 10 om mishandling begått med æresmotiv

Utvalget foreslår å ta inn en ny bokstav i straffeloven § 77 slik at det vil være en straffeskjerpende omstendighet at lovbruddet er begått for å bevare eller gjenopprette en persons, families, slekts eller annen gruppes ære. Vi støtter dette forslaget, og viser til at dette allerede er vanlig i rettspraksis.

Vi støtter også utvalgets argumentasjon om at lovfesting kan bidra til at æresmotivert synliggjøres og vektlegges i større grad både av politiet og domstolene. Æresmotivert vold involverer ofte flere personer, enten ved at de støtter handlinger fra sidelinjen eller ved at de også er gjerningspersoner. Dermed blir det totale presset på den utsatte stort, fordi det kan oppleves som at det ikke er noen steder som er trygge og ingen man kan stole på i sin nærmeste krets.

Om forslag i kapittel 12 om et strengere og mer omfattende straffebud om barneekteskap (ny §253 a)

Utvalget foreslår en rekke lovendringer knyttet til barneekteskap i en ny §253 a, blant å heve strafferammen fra tre til seks år, å kriminalisere det å leve i et barneekteskap og at foreldre og vigslere skal kunne straffes. Vi støtter samtlige forslag knyttet til barneekteskap i NOUen, og

mener at vedtak av forslagene vil sende et tydelig signal om at myndighetene tar det på største alvor.

Vi vil særlig trekke fram forslaget om å utvide aldersgrensen for hva som ansees som et barneekteskap slik at den også rammer ekteskap inngått med barn mellom 16 og 18 år. Denne lovendringen vil føre til at straffeloven er i tråd med ekteskapslovens absolutte aldersgrense på 18 år for å inngå ekteskap i Norge, som ble endret i 2018. Konsekvensen av å ikke gjøre denne endringen, er som utvalget peker på at dersom det ikke kan bevises at et ekteskap eller ekteskapslignende forbindelse med et barn mellom 16 og 18 er basert på tvang i tråd med straffeloven §253, vil det forbli ustraffet. Utvalget peker på at barn ofte lar være å innrømme at de er utsatt for tvang, blant annet på grunn av lojalitet til sine foreldre. Derfor mener vi at denne endringen er nødvendig.

Om uenighet i utvalget om hvorvidt begrepet negativ sosial kontroll bør tas inn i ulike lover

Vi har merket oss at det er uenighet blant utvalgets medlemmer om hvorvidt begrepet «negativ sosial kontroll» bør tas inn i ulike lover. Utvalgets flertall peker på at det er vanskelig å regulere negativ sosial kontroll i ulike lover, fordi det er et upresist begrep som dekker et bredt spekter av handlinger og atferder, fra mild kontroll til alvorlig frihetsberøvelse.

Utvalgets flertall peker også på at det er andre endringer i regelverket som kan løfte «innholdet og elementer fra fenomenet og forhåpentligvis styrke forståelsen av fenomenet og regelverket og gjøre regelverket klarere, noe som igjen kan styrke den utsattes rettsvern».

Vi anerkjenner at det er noen dilemmaer ved å innføre «negativ sosial kontroll» som begrep i lovtekster, blant annet fordi begrepet kan være upresist fordi det rommer et bredt spekter av opplevelser. Derimot mener vi at det er sterkere argumenter for å lovfeste begrepet, enn det er argumenter mot.

Ett argument for å gjøre dette er at negativ sosial kontroll er et begrep som de siste ti årene har blitt innarbeidet både på fagfeltet og i norsk offentlighet for øvrig, blant annet gjennom flere politiske handlingsplaner, mangfoldsrådgivernes arbeid på skoler og andre arenaer, arbeid i ulike tros- og livssynssamfunn og sivilsamfunnsorganisasjoner, og at enkeltpersoner har delt sine erfaringer i offentligheten. Et annet argument for å ta inn begrepet i ulike lover, er at det vil synliggjøre behovet for kompetanseheving om tematikken i hjelpeapparatet, noe som kan bidra til å øke fenomenforståelsen.

Negativ sosial kontroll er et begrep som på mange måter er intuitivt for den som utsettes for det, og som vi mener bidrar til at flere er i stand til å kjenne igjen handlinger som begrenser deres frihet. Det er også en styrke at det dekker mer enn de mest alvorlige formene for frihetsberøvelse. Dette bidrar til å synliggjøre at frihetsberøvelse ikke alltid starter med de mest ekstreme handlingene, eller nødvendigvis ender opp der, men at frihetsberøvelse også kan være et resultat av små drypp og en rekke mindre handlinger som til sammen begrenser den enkeltes frihet.

Vi mener også at det er mulig å løse noen av dilemmaene flertallet peker på ved å ha en tydelig definisjon av hva begrepet «negativ sosial kontroll» kan romme, og hvilke hensyn som må tas i

en vurdering av om et individ utsettes for det, for eksempel slik det er gjort i handlingsplanen «Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021-2024).

Human-Etisk Forbund støtter derfor mindretallets forslag om at begrepet tas inn i barneloven, barnevernloven (herunder meldeplikten) og utlendingsloven. Vi oppfordrer også departementet til å vurdere om det er andre lover hvor det er naturlig å ta inn begrepet som en del av hjelpeapparatets saksbehandling, og hvor det kan øke forståelsen av ulike former for frihetsberøvelse. I lover som ikke direkte handler om straff, kan begrepene være til nytte for bl.a. saksbehandling og vurdering – men også bevisstgjøring.

Om behov for tiltak knyttet til religiøs eller kulturell skilsmisse

Human-Etisk Forbund ber departementet om å vurdere og iverksette tiltak som kan gjøre det enklere å oppnå religiøs eller kulturell skilsmisse. Dette er en problemstilling som har vært kjent over lang tid, og som særlig rammer kvinner. Selv om kvinner i Norge ikke møter noen rettslige hindre for å oppløse et ekteskap i Norge, kan de oppleve rettslige og kulturelle begrensninger som får praktiske konsekvenser for dem i hverdagslivet. Utvalget peker på at dette begrenser deres rett til å bestemme over eget liv, men foreslår ikke konkrete tiltak.

Vi mener at det er på høy tid at det iverksettes konkrete politiske tiltak som gir flere frihet til å bestemme over eget liv – også ved ekteskapsbrudd. Slike tiltak kan f.eks. være en kartlegging av problemomfanget, dialoginitiativer med de aktuelle miljøene, kompetanseheving for vigslere, gratis juridisk bistand til de som havner i denne situasjonen eller om nødvendig gjøre det straffbart å ikke anerkjenne noens skilsmisse.

Behov for kompetanseheving

Utvalget viser til manglende kompetanse om negativ sosial kontroll m.v. både i barnevernet, politiet og andre offentlige instanser. Vi mener departementet bør ta initiativ til å forbedre dette gjennom konkrete tiltak og bevilgninger som kan styrke kompetansen både hos offentlige virksomheter og hos tros- og livssynssamfunn og andre frivillige organisasjoner.

Både Hjelpekilden og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn har gode forslag til hvordan dette kan gjøres.

Avslutning

Vi ønsker departementet godt arbeid med den videre prosessen, og står til departementets disposisjon dersom det er noe mer vi kan bidra med.

Vennlig hilsen

for Human-Etisk Forbund

Trond Enger, generalsekretær

Lars-Petter Helgestad, avdelingsleder for politikk og internasjonalt arbeid